

Nr 24.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående ändring av vissa bestämmelser i rättegångsbalken.

Första lagutskottet har till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 59, av herr *Johansson* i Stockholm *m. fl.* I motionen hemställes, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådan ändring av nya rättegångsbalken, att dels friheten i bevisprövningen på så vis inskränkes, att vissa minimianspråk på bevisning fastställas, dels häktningsförhandlingens karaktär förändras dithän, att domaren blir förpliktad att pröva, om sannolika skäl finns emot den mot vilken häktningsframställning gjorts, dels slutligen att en längsta tid för en persons hållande i häkte inskrives i lagen, samt att även i övrigt en översyn göres av nya rättegångsbalken i syfte att förbättra den för närvarande otillfredsställande rättssäkerheten i vårt land».

Beträffande de skäl, som ligga till grund för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

I den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver har från riksåklagarämbetet och Svea hovrätt inhämtats yttrande över motionen, såvitt däri hemställes om förslag till sådan ändring av rättegångsbalken att en längsta tid för en persons hållande i häkte inskrives i lagen. Därjämte har tillfälle att yttra sig över motionen i samma hänseende beretts Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Föreningen Sveriges landsfogdar, Föreningen Sveriges landsfiskaler, Föreningen Sveriges stadsfiskaler och styrelsen för Sveriges advokatsamfund.

Riksåklagarämbetet har vid sitt yttrande fogat av ämbetet infordrade yttranden från statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Frågan om bevisprövning.

Rättegångsbalken i 1734 års lag präglades av den s. k. legala bevisteorien. Legala bevisregler återfunnos t. ex. i 17 kap. 29 §: »tu vittnen äro fullt bevis, där i de sammanstämman. Ett vittne om själva saken gälle ej mer än för halvt bevis». Av 17 kap. 30 § framgick, att indiciebevisning ej skulle få räknas som fullt bevis. Vissa bevismedel fränkandes varje bevisvärde, t. ex. i regel vittnesmål av jävig person (17 kap. 7 §), s. k. ostadigt vittnesmål och skriftligt vittnesbörd, som ej beedigats eller vilket parterna ej tillerkänt vitsord (17 kap. 26 §). Fri bevisprövning var däremot inrymd åt domaren bl. a. i fråga om skriftliga bevis (17 kap. 1 §). I praxis fick den legala bevisteorien emellertid alltmera vika för den fria bevisprövningen. Framför allt nådde

indiciebevisningen långt större inflytande än 1734 års lagstiftare avsett. Där-
emot kvarstod i stort sett orubbad regeln, att vittnesmål av två ojäviga per-
soner skapade fullt bevis.

Nya rättegångsbalken bygger i motsats till äldre rätt på principen om fri
bevisprövning. Detta innebär såväl att någon begränsning ej uppställes i frå-
ga om de kunskapskällor, som få användas för sanningens utletande, som
ock att domaren vid värderingen av den föreliggande bevisningen icke är
bunden vid legala regler. Dessa båda synpunkter ha kommit till uttryck ge-
nom föreskriften i 35 kap. 1 §, att rätten skall efter samvetsgrann prövning
av allt, som förekommit i målet, avgöra, vad i målet är bevisat.

Vid ifrågavarande paragraf anförde *processlagberedningen* bl. a. följande.

Regeln om domarens frihet vid bevisvärderingen innebär icke, att han får
grunda sitt avgörande på en rent subjektiv uppfattning rörande de olika be-
visens värde. Hans övertygelse måste vara objektivt grundad och sålunda
stödjas på skäl, som kunna godtagas av andra förståndiga personer. Ej hel-
ler får avgörandet grundas å totalintrycket av det föreliggande materialet.
Det åligger domaren att för sig själv och även i domskälen klarlägga de olika
grunder, på vilka han stöder sin övertygelse. Av den uppställda regeln föl-
jer, att domaren vid bevisprövningen är begränsad till det material, som
framkommit i rättegången, och sålunda icke får på annat sätt skaffa sig
känedom om relevanta omständigheter. Detta hindrar icke, att han tager
hänsyn till omständigheter, som äro allmänt veterliga, eller till erfarenhets-
satser, som äro kända för honom. I den mån dessa erfarenhetssatser falla
utom området för allmän bildning och livserfarenhet, bör domaren icke lita
endast på sin egen sakkunskap.

Frågan om prövning av häktningsgrunderna.

Före tillkomsten av nya rättegångsbalken ägde administrativ myndighet
— länsstyrelse, landsfogde, lands- och stadsfiskal m. fl. — rätt att i första
hand besluta om häktning av för brott misstänkt person. Beträffande denna
ordning riktades från principiella synpunkter allvarlig kritik mot att en i
den enskilde medborgarens rättsställning så ingripande åtgärd som häkt-
ning kunde beslutas av myndighet, som vanligen utgjorde den misstänktes
motpart i rättegången, och mot att häktningsbeslutet icke kom att prövas av
domstol förrän målet företogs till behandling. De västerländska processlagar-
na föreskriva i regel, att häktning skall beslutas av domare. Man anser sig
härigenom vinna största möjliga säkerhet mot obefogade häktningsåtgärder.
Genom *nya rättegångsbalken* har svensk rätt anslutit sig till denna tanke.
Frågan om användning av straffprocessuellt frihetsberövande skall sålunda
numera hänskjutas till avgörande av domstol (24: 4) på grundval av kontra-
diktorisk förhandling, vid vilken åklagaren-undersökningsledaren och den
misstänkte intaga ställningen av likaberättigade parter och den misstänkte
har möjlighet att anlita biträde av försvarare.

De allmänna förutsättningarna för häktning angivas i 24 kap. 1 §. Är nå-
gon på sannolika skäl misstänkt för brott, varå straffarbete kan följa, må
han enligt denna paragrafs första stycke häktas, om med hänsyn till brot-

tets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen kan befaras, att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff eller genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, eller ock anledning förekommer, att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. I andra stycket föreskrives, att om brottet är ringare än i första stycket sägs men fängelse kan följä därå och den misstänkte icke har stadigt hemvist inom riket, han må häktas, om det skäligen kan befaras, att han avviker. Kan å brottet icke följä lindrigare straff än straffarbete i två år, skall enligt tredje stycket häktning ske, om det ej är uppenbart, att anledning därtill saknas. Slutligen föreskrives i fjärde stycket, att häktning icke må ske, om det kan antagas, att den misstänkte kommer att dömas allenast till böter eller mistning av befattning på viss tid.

Processlagberedningen framhöll i anslutning till förevarande paragraf bl. a., att det ej torde vara möjligt att genom en fast regel närmare angiva vad som är att anse som sannolika skäl för misstanke; frågan härom måste bedömas efter omständigheterna i varje särskilt fall. Tydligt vore, att förefintligheten av skäl, som leda misstanken mot viss person, ej vore tillräcklig anledning att häkta honom. Å andra sidan behövde skälen ej vara så starka, att en fällande dom kunde grundas därå. Men de föreliggande omständigheterna måste vara sådana, att de vid en objektiv bedömning komme misstanken att framstå som berättigad.

Beträffande omfattningen av den utredning som må förebringas vid häktningförhandling föreskrives i 14 § följande. Den som yrkat häktning skall angiva de omständigheter, varå yrkandet grundas. Den anhållne och hans försvarare skola erhålla tillfälle att yttra sig. Utöver vad handlingarna från förundersökningen innehålla samt parterna eljest anföra må utredning ej förebringas, med mindre särskilda skäl äro därtill.

Härtill anförde *processlagberedningen*.

Av vikt är, att förhandlingen begränsas till vad som är erforderligt för häktningsfrågans bedömande. Förhandlingen bör alltså avse allenast frågan, huruvida sannolika skäl till misstanken föreligga och om flyktofara eller annan häktningsgrund är för handen, men får ej utvidgas till någon närmare utredning rörande brottet. I regel bör vad vid förundersökningen förekommit samt vad parterna anföra vara tillräckligt material för frågans bedömande. Om särskilda skäl föranleda därtill, bör även utredningen på annat sätt kunna förebringas, t. ex. vittnesförhör äga rum. Av särskild vikt är detta för den misstänkte; han kan först på ett sent stadium ha erhållit kännedom om det material åklagaren ämnar åberopa och därför ej varit i stånd att tidigare än vid förhandlingen förebringa utredning.

Frågan om begränsning av häktningstiden m. m.

Gällande bestämmelser m. m.

Inledningsvis torde här böra lämnas en redogörelse för de bestämmelser i *rättegångsbalken* som avse tiden för anhållande.

Enligt 24 kap. 12 § har åklagaren att till rätten avlåta häktningsframställning sist dagen efter den då beslut om anhållande meddelades; dock att, därest

ytterligare utredning är erforderlig för prövning av häktningsfrågan, med framställningen må anstå sist till femte dagen efter anhållningsbeslutet. Då häktningsframställningen inkommit till rätten, skall denna enligt 13 §, så snart ske kan, och, om synnerligt hinder ej möter, sist å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan framställningen inkom, må dock, om ej rätten finner särskild förhandling böra äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen. Enligt 15 § skall förhandlingen såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess frågan kan avgöras. Uppskov må ej äga rum, med mindre synnerliga skäl äro därtill, och utan den misstänktes begäran ej längre än fyra dagar. Sedan förhandlingen avslutats, har rätten enligt 16 § att omedelbart meddela beslut i häktningsfrågan. Beslutas ej häktning, skall rätten förordna, att den anhållne omedelbart skall frigivas.

Någon bestämd maximitid för häktning förekommer icke enligt gällande rätt. Däremot innehåller rättegångsbalken åtskilliga bestämmelser med syfte att förebygga ett onödigt utsträckande av häktningstiden.

Då häktning beslutas, skall rätten enligt 24 kap. 18 § även, om ej åtal redan väckts, utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Denna må ej bestämmas längre än som finnes oundgängligen erforderligt. Överstiger den utsatta tiden två veckor, skall rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal väckts, med högst två veckors mellanrum ånyo hålla förhandling i häktningsfrågan och därvid särskilt tillse, att utredningen bedrives så skyndsamt som möjligt. Finnes uppenbart, att förhandling inom nu angiven tid skulle vara utan betydelse, må dock rätten bestämma längre tids mellanrum. Finnes den utsatta tiden otillräcklig, må rätten, om framställning därom göres före tidens utgång, medgiva förlängning av tiden. Har ej inom den utsatta tiden åtal väckts eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden eller förekomma eljest ej längre skäl för häktning, skall rätten omedelbart förordna, att den häktade skall frigivas (24 kap. 19 §).

Enligt 45 kap. 14 § skall huvudförhandling hållas så snart ske kan. Är den tilltalade häktad, skall huvudförhandling alltid hållas inom en vecka från den dag, då åtalet väcktes, om ej av särskilda skäl längre uppskov är nödvändigt.

I 46 kap. 11 § föreskrives att huvudförhandling såvitt möjligt skall fortgå utan avbrott, till dess målet är färdigt till avgörande. Uppskov är medgivet endast i särskilt angivna fall. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Om tiden för meddelande av dom i brottmål föreskrives i 30 kap. 7 § bl. a. följande. Då huvudförhandling ägt rum, skall samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas.

Finnes rådrum för domens beslutande eller avfattande oundgängligen erforderligt, må rätten besluta anstånd därmed; dock skall domen, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas, då den tilltalade är häktad, inom en vecka och i annat fall inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Är den tilltalade häktad, skall domen meddelas senast inom två veckor.

Även i fråga om rättegången i hovrätt och högsta domstolen förekomma särskilda stadganden med syfte att garantera en skyndsam handläggning av sådana brottmål, vari den tilltalade är häktad. En närmare redogörelse för dessa stadganden torde ej vara erforderlig i förevarande sammanhang.

Av intresse i förevarande sammanhang äro jämväl vissa särskilda bestämmelser i *sinnessjuklagen* i fråga om sinnesundersökning i brottmål av den, som förvaras i häkte. Enligt 42 § skall sådan undersökning verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården. Domstol som förordnat om undersökningen, skall skyndsamt översända samtliga handlingar i målet till vederbörande sinnessjukavdelning. Undersökningen skall verkställas utan dröjsmål och utlåtande däröver avgivas sist inom sex veckor från det handlingarna inkommo till avdelningen. I särskilt fall kan emellertid domstolen på framställning av undersökningsläkaren medgiva anstånd.

Som allmän förutsättning för beslut om sinnesundersökning gäller enligt 41 a §, att den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebrogts att han begått densamma.

I olika sammanhang har framkommit, att det rättspsykiatriska undersökningsväsendet sedan lång tid tillbaka arbetar under stora svårigheter och att en betydande arbetsbalans uppkommit även vid fångvårdens sinnessjukavdelningar. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 14 november 1952 har chefen för justitiedepartementet tillkallat *sakkunniga* för att utreda frågan om åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökningar i brottmål m. m.

Yttranden.

Samtliga remissinstanser avstyrka motionärernas förslag om sådan ändring av rättegångsbalken, att en längsta tid för en persons hållande i häkte inkrives i lagen.

Svea hovrätt anför bl. a. följande.

När fråga är om häktning såsom straffprocessuellt tvångsmedel, d. v. s. frihetsberövande på grund av brott utan att full bevisning om brottet behöver föreligga, är i en rättsstat uppenbart, att åtgärden måste i görligaste mån begränsas samt att effektiva garantier böra skapas för en sådan begränsning.

I gällande lag finnas åtskilliga bestämmelser med syfte att förebygga ett onödigt utsträckande av häktningstiden. En del av dessa avse att påskynda domstolsförfarandet, t. ex. genom att stadga kortare frister än eljest i sådana mål, där den tilltalade är häktad. Med den koncentration i rättegången, som införts genom nya rättegångsbalken, spela dock dylika bestämmelser måhända icke den största rollen. I det normala fallet kommer nämligen större delen

av häktningstiden att infalla under förundersökningen och således innan den egentliga domstolsbehandlingen börjar. De bestämmelser, som syfta till att förkorta häktningstiden under detta skede av förfarandet, äro därför av särskilt intresse i förevarande sammanhang. Härvid må uppmärksammas, att den omreglering av häktningsförfarandet, som genomförts i nya rättegångsbalken, främst innebär, att häktningsrätten numera endast utövas av domstol samt att domstolen har ansvaret för häktningsfrågan även under tiden före åtalet. Om den misstänkte häktats medan förundersökningen ännu pågår — vilket är det vanligaste — är rätten skyldig att vaka över att utredningen bedrivs med skyndsamhet. Det må erinras om att det ankommer på rätten att bestämma tid då åtal sist skall vara väckt samt pröva frågor om anstånd med åtals väckande. I sådana fall, där förundersökningen icke hinner avslutas inom viss kortare tid, har rätten skyldighet att genom häktningsförhandlingar med viss tids mellanrum hålla sig underrättad om utredningens gång och häktningsfrågans läge. Genom att sålunda helt lägga ansvaret för häktningsåtgärden i judiciell myndighets hand har lagstiftaren velat skapa säkerhet för att häktningstiden icke utsträcker längre än vad som oundgängligen är nödvändigt.

Att fall ändå inträffa då häktningstiderna bli mycket långa har naturligen sin grund främst i målens egen beskaffenhet. Under senare tid ha förekommit åtskilliga exempel på mål av osedvanlig omfattning och svårighetsgrad. Även i mindre mål erfordras ibland tidskrävande specialundersökningar. Emellertid torde också brister på det organisatoriska planet spela en avsevärd roll. — — — Det är sannolikt, att brist på åklagar- och polispersonal i en del fall medverkat till att förlänga häktningstiderna. De åtgärder från samhällets sida, som böra vidtagas för att förkorta häktningstiderna, måste i första hand gå ut på att ställa erforderliga organisatoriska och personella resurser till förfogande. Här berörda spörsmål kunna i varje fall icke lösas genom att, i enlighet med vad motionärerna föreslagit, stadga maximitid för häktning. En sådan bestämmelse kan överhuvud icke komma i fråga. Såsom förut antytts måste visserligen de garantier, som erfordras till begränsande av häktningstiden, göras effektiva, men man kan därvid icke gå så långt, att de intressen, som uppbara häktningsinstitutet, sättas i fara. För att säkra straffprocessen och straffverkställigheten mot åtgärder från den misstänktes sida måste möjlighet finnas att hålla en misstänkt häktad under hela den tid förfarandet pågår och intill dess en straffdom kan träda i verkställighet. En regel om maximitid kan därför icke bli förenlig med häktningsinstitutets syfte.

Riksåklagarämbetet anför bl. a.

Frågan om de långa utredningstiderna, varav i vissa fall som en konsekvens följer långa häktningstider, har på senaste tiden alltmera aktualiserats. Förundersökningarna rörande brott äro numera komplicerade och kräva därför längre tid än förr, ett förhållande som torde vara att tillskriva bland annat den omständigheten att brottsligheten i samband med den allmänna samhällsutvecklingen intellektualiserats. Polis- och åklagarmyndigheterna ställas därför numera i mycket större utsträckning än tidigare inför komplicerade förmögenhetsbrott av typen förskingring, bedrägeri, trolöshet och ocker. Förundersökningen i sådana mål måste, hur effektivt den än bedrivs, bli tidsödande i jämförelse med utredningen av brottstyper av mindre invecklad beskaffenhet, såsom misshandel, dråp, stöld och rån. En annan omständighet, som gjort utredningarna mera tidsödande än förr, är det i och för sig tillfredsställande förhållandet att den nya rättegångsordningen ger

den misstänkte helt andra möjligheter än tidigare att tillvarataga sin rätt under förundersökningen, att påkalla ytterligare utredning i särskilda hänseenden m. m. Även om man icke kan bortse från att anförda omständigheter medföra att förundersökningarna i grova brottmål numera genomsnittligen kräva längre tid än förut, är det uppenbart, att åtgärder äro möjliga och påkallade för att åvägabringa att lagföring av dem som begått brott sker snabbare än för närvarande. Riksåklagarämbetet har övervägt vad i sådant hänseende kan åtgöras. En faktor, som efter nya rättegångsbalkens ikraftträdande år 1948 måste ha inverkat fördröjande på förundersökningarna i brottmål, är den, att åklagarväsendet då icke var tillräckligt utbyggt för att motsvara de kvalitativt och kvantitativt ökade arbetsuppgifter, som genom rättegångsreformen tilldelades åklagarna. Bristen på personal inom åklagarväsendet kan numera, sedan ett 60-tal aspiranter efter rättegångsreformens genomförande antagits å den s. k. högre åklagarbanan, anses vara i huvudsak avhjälp. Tydligt är emellertid att viss tid måste förflyta, innan de nyantagna åklagaraspiranterna förvärvat sådan erfarenhet och mognad att de bliva fullt skickade för sina uppgifter. Fördröjningen av åtalsärendenas behandling torde därför numera endast i mindre mån vara att tillskriva förhållandena inom åklagarväsendet. Däremot har den bristande personaltillgången inom kriminalpolisen medfört, att viktiga utredningar icke kunnat inom rimlig tid igångsättas eller blivit fördröjda. Åtgärder för förstärkning av kriminalpolisen och effektivisering av kriminalpolisverksamheten särskilt i de största städerna äro för närvarande under förberedande.

Även om efter en utbyggnad av kriminalpolisen en effektiv utredningsapparat står till förfogande, kunna emellertid i enstaka mål långa häktningstider icke alltid undvikas. Härvid är särskilt att beakta de fall då i en omfattande brottmålsutredning den misstänkte häktats därför att det skäligen kan befaras att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff. Ansvar för att häktningstiderna icke göras längre än som är oundgängligen nödvändigt åvilar domstolen, som enligt bestämmelserna i 24 kap. rättegångsbalken har att, i regel med två veckors mellanrum, underkasta häktningsfrågan förnyad prövning och därvid jämväl utövar viss kontroll över förundersökningens bedrivande. Det kan naturligen ifrågasättas, huruvida den kontroll över häktningstiderna, som sålunda utövas från domstolarnas sida, kan anses vara tillfyllest eller om det bör övervägas att genom formella föreskrifter söka nedbringa häktningstiderna. Att — såsom motionärerna föreslagit — i lagen införa en absolut fixerad längsta tid för hållande i häkte är naturligen av praktiska skäl uteslutet. Däremot kunde möjligen övervägas att efter mönster från utländsk rätt i lagen intaga ett stadgande av innebörd att viss närmare angiven längsta häktningstid icke finge utan särskild prövning överskridas. Ämbetet är för sin del tveksamt om införande av en sådan formell regel i syfte att nedbringa häktningstiderna i realiteten skulle medföra avsedd verkan. Härtill kommer att de långa häktningstider, som de senaste åren förekommit, torde vara en övergående företeelse. Enligt ämbetets mening äro de närmast föranledda av de särskilda övergångssvårigheter, som uppstått när det gäller att anpassa rättegångsförfarandet efter den nya processordningens principer. På grund av det anförda håller ämbetet före att önskemålet om ett nedbringande av häktningstiderna skall kunna genom en skärpt kontroll från domstolarnas sida tillgodoses med nu gällande lagregler.

Statsåklagaren i Stockholm vitsordar, att i vissa mål den tidrymd, varunder en misstänkt hålles häktad, kan bli avsevärd och i några fall också

blivit det. Iakttagelserna härav hade emellertid redan föranlett överväganden, hur dessa problem skulle bemästras. Det syntes här knappast kunna bli fråga om någon lagändring, utan mera en fråga om huruvida personalresurserna hos polis- och åklagarmyndigheterna samt vid vissa domstolar vore tillräckliga eller ej. *Statsåklagaren i Göteborg* uttalar, att, såvitt han kunnat finna, den längsta tid som förflutit från häktningsbeslutet till dess åtal väckts för Göteborgs vidkommande utgjort tre och en halv månader. I allmänhet uppginge ifrågavarande tid ej till mera än en eller två veckor. Vad motionärerna anfört i denna del syntes dock förtjänt av allvarligt beaktande. Åtskilliga skäl syntes tala för att införa en viss tidsgräns, efter vars utgång en misstänkt ej finge hållas häktad utan särskild prövning. *Statsåklagaren i Malmö* anför, att fastställande av en längsta tid för en persons hållande i häkte ej torde kunna ifrågakomma, enär häktningstidens längd vore beroende av arten och antalet av de brott, som måste utredas före huvudförhandlingen.

Häradshövdingföreningen anför i huvudsak följande.

Häktningstidens längd är beroende på den tid förundersökningens genomförande tar. Det är föreningens bestämda uppfattning att det nu rådande systemet med en domare som, fristående från undersökningsarbetet, vid upprepade förhandlingar, i närvaro av åklagaren och den häktades offentliga försvarare, prövar häktningsfrågan och vakar över förundersökningens skyndsamma fullbordande, innebär den säkraste garantien för att häktningstiden icke kommer att förlängas utöver den tid som i varje särskilt fall är erforderlig. Då huvudförhandling, därest man vill uppehålla principen om förhandlingens koncentration, icke kan hållas förrän förundersökningen blivit slutförd, kan någon bestämd tid varunder någon före huvudförhandlingen eller över huvud längst må hållas i häkte icke angivas. De åtgärder, som må vara erforderliga för att nå ett resultat i av motionärerna angiven riktning, synas sålunda böra syfta till att möjliggöra ett snabbare förundersökningsförfarande i mål mot häktade. Härför erfordras emellertid ökning av såväl åklagar- som polispersonalen.

Stadsdomarföreningen framhåller, att det med hänsyn till att användandet av häktning som tvångsmedel i brottmål är kringgärdat med en rad bestämmelser för tillgodoseende av rättssäkerheten knappast förefaller vara något att vinna med att i lag uttryckligen angiva en längsta tid för häktning. Angivandet av en sådan tid, vilken med tanke på omfattande mål ej kunde sättas för kort, skulle kanske i stället kunna få motsatt verkan.

Landsfogdeföreningen uttalar, att införande av en absolut maximigräns för häktningstid icke torde låta sig göra och icke heller torde vara erforderligt. Även *landsfiskalsföreningen* anför, att det av olika skäl icke torde vara möjligt att genomföra ett system, enligt vilket en viss längsta häktningstid skulle tillämpas.

Stadsfiskalsföreningen framhåller, att de fall, då en person, medan förundersökningen pågått, under mera avsevärd tidrymd suttit häktad, hittills såvitt bekant varit relativt fåtaliga och huvudsakligen syntes ha förekommit i mål angående synnerligen kvalificerade förmögenhetsbrott ävensom i mål rörande ovanligt omfattande spioneri. Föreningen anför vidare.

När en långvarig häktningstid förekommit beträffande personer, vilka gjort sig skyldiga till ett större antal mycket kvalificerade förmögenhetsbrott, synes häktningstidens längd ha berott på att den misstänkte genom speciella kunskaper och stor erfarenhet kunnat åstadkomma så invecklade och svårbedömbara förmögenhetsrättsliga transaktioner, att en exceptionellt lång tid måst tagas i anspråk för att förundersökningen på ett ur rättssäkerhetssynpunkt betryggande sätt skulle kunna fullbordas. Därest en fast begränsning av häktningstidens längd genomfördes, skulle detta otvivelaktigt medföra, att en välkvalificerad person hade avsevärt större möjligheter att komma på fri fot innan utredningen avslutats än en misstänkt, som på grund av en mer begränsad intellektuell utrustning icke hade samma förmåga att begå invecklade brott. En inskränkning beträffande häktningstiden skulle sålunda i själva verket komma att verka till förmån för de mest kvalificerade förmögenhetsbrottslingarna, som oftast kunna återfinnas bland personer med mera omfattande kunskaper och med en till synes god ekonomisk ställning. En bestämmelse, som uppenbart skulle gynna en viss brottslingskategori, torde dessbättre vara främmande för svenskt rättsväsen, och föreningen tager för sin del på det bestämdaste avstånd från en sådan. Observeras bör i detta sammanhang, att den brottstyp, som här åsyftas, icke bara i vårt land utan även i andra länder visat en markerad tendens till att bli allt vanligare.

I de fall, där längre häktningstider skulle tillämpats i spionerimål, har detta föranletts av samhällets intresse utav att ingen dömes innan hans sak fullständigt blivit utredd och att givetvis häktningsskäl förelagat. Eftersom spionerimål ofta beröra förhållanden av invecklad och svåröverskådlig karaktär, som för sitt rätta bedömande fordra grundliga, tidskrävande utredningar, ha självfallet relativt långa häktningstider ej helt kunnat undvikas i dylika mål. Det synes väl knappast lämpligt, att en för spioneri misstänkt person, beträffande vilken kan antagas, att han kommer att ådömas ett långt frihetsstraff även om häktningstiden skulle på grund av den omfattande utredningen utsträckas t. ex. över ett halvt år, skulle på grund av en fix regel frigivas efter ett halvt år. Det finnes väl skäl att antaga, att han då icke skulle finnas kvar här i riket vid tidpunkten för huvudförhandlingen.

Föreningen ansluter sig självfallet till fullo till den uppfattningen, att varje utredning i brottmål skall bedrivas så snabbt som möjligt, men denna synpunkts tillgodoseende kan med hänsyn till häktningsreglerna i nu gällande rättegångsbalk ej anses vara en lagstiftningsfråga utan är i stället ett spörsmål av helt ekonomisk art, d. v. s. beroende av tillgången på kvalificerad personal. I den mån den erforderliga personalen är så begränsad, som den tyvärr faktiskt alltjämt är, framför allt inom de större städernas kriminalpolis, kan det dessvärre ej undvikas, att även utredningar i mindre komplicerade brott än förut nämnda icke alltid kunna fullbordas så skyndsamt som är önskvärt.

Advokatsamfundets styrelse framhåller inledningsvis bl. a., att orimligt långa häktningstider understundom förekommit, samt fortsätter.

Den lösning som motionärerna föreslagit, nämligen att i lagen inskriva en längsta tid för en persons hållande i häkte, är emellertid enligt styrelsens mening icke genomförbar. Att bestämma en absolut maximitid — utan varje möjlighet till undantag — vore orimligt. Vilken tid man än bestämmer, lär man vara nödsakad att till tidsbestämmelsen anknyta en rätt för domstol att i undantagsfall medgiva förlängning, och i så fall är det svårt att se att man

ur rättssäkerhetssynpunkt skulle uppnå något, som icke lika väl kan vinnas med tillämpning av nuvarande regler.

Styrelsen är icke övertygad om att någon ändring av rättegångsbalkens bestämmelser i ämnet över huvud taget är erforderlig för att råda bot på de missförhållanden som undantagsvis yppats. Det synes icke uteslutet att, när orimligt lång häktningstid någon gång förekommit, detta delvis kan ha berott antingen därpå att den polispersonal, som stått till förundersökningsledarens förfogande, varit otillräcklig, eller ock därpå att förundersökningen bedrivits på ett opraktiskt sätt, främst därutinnan att tid och krafter i onödan slösats på detaljerad utredning av förhållanden av mindre väsentlig betydelse. Stundom ha måhända dessa båda omständigheter samverkat. Det har vidare åtminstone i ett uppmärksammat brottmål vid landet största underrätt anmärkts att viss tidsutdräkt föranletts därav att rätten, sedan åtal väckts för visst brott, underlåtit att utsätta huvudförhandling, därför att åklagaren anmält att förundersökning påginge rörande andra brott, för vilka den tilltalade misstänktes, samt att åtal framdeles komme att väckas även för dessa brott.

I den mån en oriktig eller olämplig praxis tillämpas, bör det icke vara uteslutet att genom ingripande från högre myndighet åvägabrinda rättelse, utan att någon lagändring behöver ske. En undersökning av personalbehovet synes i samband därmed önskvärd.

Frågan om en översyn av rättegångsbalken.

Redan vid rättegångsreformens genomförande förutsattes att det omfattande författningsmaterialet inom viss tid skulle tarva en översyn, grundad på de erfarenheter som framkommo vid den praktiska tillämpningen. Till vissa önskemål i detta hänseende hade 1950 års riksdag tillfälle att taga ståndpunkt. Dels väcktes vid denna riksdag i ämnet tre motioner, I: 98 och II: 118 samt II: 205, och dels gjorde riksdagens revisorer i sin till riksdagen avgivna berättelse över den år 1949 verkställda granskningen av statsverket vissa uttalanden rörande processreformens ekonomiska verkningar och pekade därvid på skilda bestämmelser i rättegångsbalken som enligt deras mening vore i behov av ändring. I fråga om rättegångsreformens inverkan på den enskildes processkostnader uttalade revisorerna särskilt att erfarenheten syntes visa, att dessa kostnader blivit större än vad som beräknats. Detta gällde processen såväl i underrätt som framför allt i hovrätt. Enligt uppgift skulle de dryga hovrättskostnaderna ha föranlett en icke oväsentlig minskning av antalet till hovrätt fullföljda mål. Revisorernas berättelse i denna del behandlades av första lagutskottet i samband med de tre förut nämnda motionerna. I sitt i ämnet avgivna utlåtande, nr 23, yttrade utskottet med anledning av statsrevisorernas uttalanden bl. a. följande.

Av statsrevisorerna och även från andra håll har vidare anförts, att rättegångsreformen skulle ha lett till en sådan stegring i den enskildes processkostnader, att mången av ekonomiska skäl skulle nödgas avstå från att väcka eller fullfölja talan. Dessa påståenden måste betecknas som väsentligt överdrivna. Att en viss ökning av kostnaderna ägt rum är dock tydligt. Delvis är emellertid ökningen skenbar. I motsats till vad tidigare mången

gång var fallet, tillerkänna nämligen domstolarna nu regelmässigt den vinnande parten full ersättning för hans rättegångskostnader. De utdömda rättegångskostnaderna uppgå därför ofta till högre belopp än på den äldre rättegångsbalkens tid.

Såvitt angår underrätterna synes stegringen i processkostnaderna stanna vid mera blygsamma belopp. Till icke oväsentlig del torde kostnadsökningen även här bero av andra omständigheter än rättegångsreformen.

Beträffande hovrättsprocessen åter förutsattes redan före reformens genomförande, att en viss ökning av processkostnaderna skulle inträda. Med det muntliga förfarande, som i princip skall tillämpas även i hovrätt, är en sådan ökning ofrånkomlig. Det är dock icke väl beställt, om överrättsprocessen är så kostsam, att parter hellre avstå från sin rätt än taga den ekonomiska risk som följer med ett överklagande.

Hittills vunna erfarenheter giva icke vid handen, att kostnaderna i hovrätt ökat i sådan grad, att några allvarigare olägenheter kunna sägas ha uppkommit. Det bör i detta sammanhang observeras, att bestämmelserna om skyldighet för hovrätt att hålla regelbundet återkommande hovrättsting trätt i kraft först med innevarande års ingång. Det torde kunna förväntas, att ordningen med hovrättsting kommer att leda till en icke obetydlig minskning i den enskildes kostnader. Det sagda utesluter emellertid icke att en viss uppmjukning av reglerna om skyldighet för hovrätt att hålla huvudförhandling skulle kunna övervägas i syfte att nedbringa processkostnaderna. Övervägas bör måhända också, om icke samhället i högre grad än vad för närvarande är fallet borde svara för dessa kostnader, exempelvis genom ett vidgat användande av fri rättegång.

Vad slutligen angår processen i högsta domstolen är det tydligt, att i den mån fullföljd talan — såsom i de flesta mål synes vara fallet — icke når längre än till tillståndsprövningen, processkostnaderna icke bliva högre än tidigare. Om åter tillstånd till fullföljd meddelas och målet alltså kommer upp till huvudförhandling, måste kostnaderna uppenbarligen stiga. Mera omfattande erfarenheter av huru dessa förhållanden verka saknas dock ännu.

Utlåtandet utmynnade i hemställan, att riksdagen i anledning av motionerna måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att en utredning måtte tillsättas för att med beaktande av hittills vunna erfarenheter av den nya processordningens praktiska tillämpning utarbeta förslag till erforderliga ändringar i skilda detaljbestämmelser i rättegångsbalken och dess följdförfattningar. Vad utskottet sålunda hemställt bifölls av riksdagen.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 25 maj 1951 har chefen för justitiedepartementet sedermera tillkallat sakkunniga för att verkställa översyn av rättegångsbalken med därtill anslutande lagstiftning och administrativa författningar. Direktiven för de sakkunniga innefattas uti ett anförande av statsrådet Zetterberg till statsrådsprotokollet den 25 maj 1951. Däri hänvisades bl. a. till vad första lagutskottet anfört i motiveringen till sitt förutnämnda utlåtande. De sakkunniga, vilka antagit benämningen *1951 års rättegångskommitté*, ha ännu icke avslutat sitt arbete.

Även riksdagens revisorers år 1952 avgivna berättelse upptager iakttagelser angående vissa rättegångskostnader. Enligt revisorerna vore det en allmän uppfattning att stora grupper medborgare med nuvarande system på

grund av de dryga kostnaderna bli avskurna från möjligheten att söka sin rätt vid domstol. Revisorerna framhålla vikten av att åtgärder vidtagas för att genom förenklingar och på annat sätt förbilliga det processuella förfarandet. *Statsutskottet* har i sitt utlåtande nr 2 understrukit dessa uttalanden av revisorerna samt vidare anfört, att det i avbidan på den översyn, som framdeles — sedan 1951 års rättegångskommitté slutfört sitt uppdrag — kunde komma till stånd, syntes angeläget att partiella reformer övervägdes. Varje möjlighet att nå förenklingar i det processuella förfarandet, utan att rättssäkerheten därmed eftersattes, borde på allt sätt tillvaratagas. Utskottet hemställde, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva till känna vad utskottet sålunda anfört i anledning av revisorernas iakttagelser. Utskottets utlåtande har godkänts av riksdagen.

Utskottet.

Med motionen avses till en början att få till stånd en inskränkning i den enligt rättegångsbalken gällande grundsatsen om fri bevisprövning i sådan riktning att i lag fastställas vissa minimikrav på bevisningens styrka. Motionärerna synas utgå från den uppfattningen att lagen genom införandet av den fria bevisprövningen lagt i domarens hand att efter rent skönsmässiga grunder avgöra vad i målet är bevisat. Såsom framgår av den föregående redogörelsen är denna uppfattning emellertid oriktig. Regeln om domarens frihet vid bevisvärderingen innebär icke, att han får grunda sitt avgörande på en rent subjektiv uppfattning rörande de olika bevisens värde. Hans övertygelse måste vara objektivt grundad och således stödjas på skäl, som kunna godtagas av andra. Ej heller får avgörandet grundas å totalintrycket av det föreliggande materialet, utan det åligger domaren att för sig själv och även i domskälen klarlägga de olika grunder, på vilka han stöder sin övertygelse.

Den fria bevisprövningen utgör en av grundprinciperna i den nya rättegångsordningen, och dess införande, som innebär förverkligandet av ett gammalt reformkrav på bevisrättens område, har föregåtts av noggranna överväganden. Det bör icke ifrågakomma att nu upptaga hithörande spörsmål till förnyad prövning.

Vad beträffar motionärernas hemställan om sådan ändring i rättegångsbalken att »häktningförhandlingens karaktär förändras dithän, att domaren blir förpliktad att pröva, om sannolika skäl finns emot den mot vilken häktningsframställning gjorts» får utskottet allenast påpeka, att sådan skyldighet för domaren föreligger redan enligt gällande rätt.

Motionärernas yrkande att en längsta tid för en persons hållande i häkte inskrives i lagen har föranletts av att det på senare tid förekommit vissa fall av synnerligen långa häktningstider. Uppenbarligen är det ur synpunkten av den enskildes rättssäkerhet av utomordentlig vikt att garantier skapas mot en utsträckning av tiden för straffprocessuella frihetsberövanden utöver vad som med hänsyn till ändamålet med åtgärden är oundgängligen

erforderligt. Det förtjänar alltså att allvarligt övervägas, vad som kan göras för att förebygga alltför långa häktningstider. Å andra sidan kan man icke gå så långt, att de intressen, som skola tillgodoses genom frihetsberövandet, sättas i fara. Med hänsyn härtill kan det såsom ock samtliga remissinstanser framhållit icke ifrågakomma att i enlighet med motionärernas förslag stadga en bestämd maximitid för häktning. Inom utskottet har övervägts en annan, i ett par remissyttranden anvisad möjlighet att efter mönster från utländsk rätt i lagen intaga ett stadgande av innebörd att viss närmare angiven längsta häktningstid icke finge utan särskild prövning överskridas. I likhet med riksåklagarämbetet finner utskottet det tveksamt om införande av en sådan formell regel i syfte att nedbringa häktningstiderna i realiteten skulle medföra avsedd verkan. Utskottet kan därför icke heller förorda ett dylikt stadgande.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen innehåller rättegångsbalken ett flertal stadganden med syfte att förebygga ett onödigt utsträckande av häktningstiden. Att märka är särskilt att i det fall då den misstänkte häktats medan förundersökningen ännu pågår — vilket torde vara det fall som närmast åsyftas av motionärerna — det åligger domstolen att vaka över att utredningen bedrivs med skyndsamhet. Genom skyldigheten för domstolen att i regel minst var fjortonde dag under häktningstiden pröva att häktningsskäl alltjämt föreligga torde i flertalet fall önskemålet om en begränsning av häktningstiden kunna tillgodoses. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att högsta domstolen nyligen i ett häktningsärende fällt ett avgörande, som torde vara ägnat att hos domstolar och åklagare inskräpa angelägenheten av att häktningstiderna icke utsträckas längre än nödvändigt (jfr NJA I 1952 s. 518).

Såsom en omständighet, vilken bidragit till att förlänga häktningstiderna, har från flera håll anförts brister i fråga om den personella organisationen inom polis- och åklagarväsendet. Riksåklagarämbetet har emellertid upplyst, att bristen på personal inom åklagarväsendet numera, sedan ett 60-tal aspiranter efter rättegångsreformens genomförande antagits å den s. k. högre åklagarbanan, kunde anses vara i huvudsak avhjälpd. Däremot föreligger inom kriminalpolisen, särskilt i de största städerna, alltjämt brist på personal, vilket resulterat i att viktiga utredningar icke kunnat inom rimlig tid igångsättas eller blivit fördröjda. Utskottet finner det angeläget, att tillräckliga personella resurser ställas till förfogande, så att oskäligt långa häktningstider icke skola behöva förekomma till följd av brister i detta hänseende. Myndigheternas uppmärksamhet är också fäst på dessa problem. Sålunda äro åtgärder för förstärkning av kriminalpolisen och effektivisering av kriminalpolisverksamheten i de största städerna för närvarande under förberedande. Vidare ha förslag till åtgärder i samma syfte i fråga om kriminalstatspolisen nyligen framlagts för riksdagen genom propositionen nr 171.

De svårigheter som för närvarande föreligga kunna alltså enligt utskottets mening avhjälpas utan att någon ändring behöver göras i rättegångsbalken.

Vad slutligen angår motionärernas hemställan om en översyn även i övrigt av nya rättegångsbalken beröres i motiveringen till densamma endast ett särskilt spörsmål. Motionärerna anföra, att många människor på grund av de dryga kostnaderna bli avskurna från möjligheten att söka sin rätt vid domstol. Utskottet får med anledning härav erinra om att en översyn av rättegångsbalken och dess följdförfattningar redan pågår. Arbetet härmed utföres av 1951 års rättegångskommitté, vars direktiv bland annat innehålla en hänvisning till vad utskottet anförde i sitt utlåtande nr 23 vid 1950 års riksdag. Såsom framgår av den föregående redogörelsen berördes i nämnda utlåtande jämväl frågan om rättegångsreformens verkningar med avseende å de enskildas processkostnader. Utskottet har icke funnit anledning att frångå sina däri gjorda uttalanden. Något ytterligare initiativ från riksdagens sida i detta hänseende är följaktligen icke nu erforderligt.

Under åberopande av det ovan anförda får utskottet hemställa,
att förevarande motion, II: 59, icke måtte föranleda någon
riksdagens åtgärd.

Stockholm den 31 mars 1953.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Olofsson, Lodenius*, Lindblom, Lundgren*, fru Sjöström-Bengtsson, herr Herbert Hermansson* och fru Wallentheim; samt

från andra kammaren: herrar Rylander, Lindberg, Landgren*, fröken Öberg, herr Gezelius*, fröken Liljedahl*, herrar Andersson i Björkäng och Lundqvist.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.